

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

УДК 399.94

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЇНИ

Альоша А.М., здобувач кафедри "Міжнародна економіка" Донецького національного університету

Альоша А.М. Теоретико-методологічний підхід до визначення міжнародної економічної діяльності країни

У статті досліджено існуючі підходи до трактування сутності категорії „міжнародна економічна діяльність” та встановлено, що цей економічний термін є досить розповсюдженим, що використовується як у практичній діяльності, так й у теоріях, які вивчають зазначену практику. Розроблено авторський підхід до визначення поняття “міжнародна економічна діяльність країни”.

Ключові слова: міжнародна економічна діяльність, міжнародні економічні відносини, зовнішньоекономічна діяльність, підприємницька діяльність.

Альоша А.М. Теоретико-методологический подход к определению международной экономической деятельности страны

В статье исследованы существующие подходы к трактовке сущности категории "международная экономическая деятельность" и установлено, что этот экономический термин является достаточно распространенным, который используется как в практической деятельности, так и в теориях, изучающих указанную практику. Разработан авторский подход к определению понятия "международная экономическая деятельность страны".

Ключевые слова: международная экономическая деятельность, международные экономические отношения, внешнеэкономическая деятельность, предпринимательская деятельность.

Alosha A. Theoretical and methodological approach to defining the country's international economic activity

The article explores the existing approaches to the interpretation of the essence of the category "international economic activity" and found that this economic term is quite common, which is used both in practice and in the theories that study this practice. The author's approach to the definition of the concept of "international economic activity of the country" is developed.

Keywords: international economic activity, international economic relations, foreign economic activity, entrepreneurial activity.

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми дослідження. Становлення ринкових відносин на сучасному етапі вимагає двоякого бачення проблематики міжнародної економічної діяльності країни. У зв'язку із цим виникає й відповідне відношення до неї як, з одного боку, до об'єкта цілеспрямованого організаційно-економічного впливу з метою стимулювання підприємницької активності й налагодження стійких саморегулюючих ринкових зв'язків і механізмів, а з іншого боку - як до прискорювача прогресивних перетворень у структурі суспільного відтворення, джерелу передових технологічних й організаційних ідей у сфері управління суспільно-виробничими системами.

При цьому основною господарською ланкою, яка опосередковує процес інтернаціоналізації економічного життя, є сукупність організацій її базового рівня - підприємства, фірми й інші життєздатні в умовах ринку самостійні одиниці підприємницького типу, націлені на досягнення гармонізованих із суспільними інтересами максимальних показників прибутковості, комерційного обороту й технічного переозброєння. Водночас постійні зміни, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому економічному середовищі, вимагають проведення дослідження у цій сфері, що ще раз підтверджує актуальність обраної тематики.

Ступінь вивчення проблеми дослідження. Визначена проблематика розкривається у наукових працях таких учених, як: В.С.Новицький, Ю.В.Макогон, Д.Г.Лук'яненко, А.М.Поручник, Г.Г.Старостенко, Н.В.Душко та ін. Результати, які науковці отримали при проведенні своїх наукових досліджень, мають високий рівень теоретичного й практичного значення.

Мета дослідження полягає у розгляді існуючих підходів до трактування сутності категорії „міжнародна економічна діяльність” та формування на їх основі авторської позиції, яка дозволить найбільш повно розкрити внутрішній зміст досліджуваного поняття.

Основна частина. Практична необхідність вибору адекватних методик і концептуальних підходів до реалізації міжнародної економічної діяльності спричиняє вивчення великого масиву закономірностей і практичних особливостей, які характеризують реальні процеси й перспективи функціонування національних і світових ринків, а також їх регулювання.

Визначаючи предмет міжнародної економічної діяльності варто враховувати наявність великої кількості визначень цього економічного феномена. Міжнародна економічна діяльність - це досить розповсюджений економічний термін, що використовується як у практичній діяльності, так й у теоріях, які вивчають зазначену практику.

Зокрема, В.С.Новицький пропонував розуміти під міжнародною економічною діяльністю, так само, як і будь-який живий організм, системну цілісність. І так само, як живий організм є чимось більшим, ніж механічною сукупністю органів, міжнародна економічна діяльність не зводиться до суми своїх атрибутів, суб'єктів та інструментів [4, с. 25].

Ядром сучасних міжнародних економічних відносин за словами Н.В.Душко виступає міжнародна економічна діяльність економічних суб'єктів, насамперед, підприємств, в міжнародній сфері, на міжнародному ринку. Діяльність останніх спрямована на отримання економічних результатів, передусім прибутку [1].

Під міжнародною економічною діяльністю Ю.В.Макогон розуміє гомогенну систему господарських зв'язків між національними економічними системами різної географічної належності, а також утворених суб'єктів господарювання, а також міжнародними організаціями, які мають характерні лише для себе зв'язки, що реалізуються у певних причинно-наслідкових зв'язках, мають тенденцію до відтворення у певних умовах з використанням переваг міжнародного розподілу праці та факторного переміщення [3, с. 11].

Будучи самостійним явищем, проявами якого є складні зворотні зв'язки між складеними елементами, а також компонентами більше широких механізмів відтворення, вона є чинником і своєрідним прискорювачем економічного розвитку країн.

На практиці існує офіційне тлумачення розглянутих понять існуючим правовим полем. Так Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність", оперує терміном "зовнішньоекономічна", а не "міжнародна економічна діяльність". Стаття 1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-ХІІ від 16 квітня 1991 року з доповненнями та змінами трактує зовнішньоекономічну діяльність як діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [2].

Однак функціональне значення феномена міжнародної економічної діяльності не є таким однозначним. У випадку застосування неадекватних підходів у регулюванні, втрачає керуваність процесами співробітництва зовнішній фактор може послужити причиною дестабілізації економіки. Особливо актуальна така небезпека, яка характерна для країн перехідного типу, зокрема України. Тому методологічно значущими є питання забезпечення постійного розвитку відкритої економічної системи, логіка яких визначає вибір тих або

інших форм, моделей і принципів міжнародної економічної діяльності.

У Законі України "Про зовнішньоекономічну діяльність" серед таких принципів називаються:

- принцип суверенітету народу України, що складається в його виключному праві на зовнішньоекономічну діяльність на території держави відповідно до його законів й в обов'язку неухильно виконувати всі договори й зобов'язання України в сфері міжнародних економічних відносин;
- принцип волі зовнішньоекономічного підприємництва, що реалізується в праві суб'єктів добровільно вступати в зовнішньоекономічні зв'язки в будь-яких формах, прямо не заборонених чинним законодавством України й у зобов'язанні дотримуватися при цьому чинного законодавства України, а також у праві власності на отримані, у процесі такої діяльності, результати;
- принцип юридичної рівності й недискримінації, що складається в рівності перед законом всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, а також у забороні обмежень дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів такої діяльності;
- принцип верховенства закону, що реалізується в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності тільки законами України й у забороні застосування підзаконних актів й актів керування місцевих органів, які будь-яким способом створюють менш сприятливі умови, чим ті, які встановлені в законах України;
- принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що полягає в тім, що українська держава забезпечує рівний захист вітчизняних й іноземних суб'єктів такої діяльності в Україні - відповідно до вітчизняних законів і за кордоном - відповідно до норм міжнародного права; здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за кордоном відповідно до національних і міжнародних правових норм;
- принцип еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Суб'єктами міжнародної підприємницької діяльності в будь-якій країні є ті юридичні, фізичні особи, організаційні структури, які наділені відповідною дієздатністю та правами. В Україні згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» такими суб'єктами можуть бути:

- фізичні особи — громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають відповідну правоздатність;
- юридичні особи, які зареєстровані в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торгові дома, посередницькі та консультативні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та ін.), у тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких повністю перебуває у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;
- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким чинними цивільно-правовими законами не заборонено здійснювати господарську діяльність;
- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності (філії, відділення тощо), які не є юридичними особами, але мають постійне місцезнаходження на території України;
- спільні підприємства з участю українських та іноземних суб'єктів господарської діяльності, які мають відповідну реєстрацію та мають постійне місцезнаходження на території України;
- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України [2].

Міжнародна економічна діяльність опосередковується численними формами співробітництва різних країн, виробничих, торговельних комерційних контактів, які виходять за межі окремих держав, а також засобів регулювання зазначених контактів з боку національних та міжнародних інституцій.

Ці форми відповідають характеру традиційної спеціалізації, яка пов'язана із досягнутими рівнями економічного розвитку та розміщенням факторів виробництва, природних багатств, а також спеціалізації, яка формується згідно з уявленнями про доцільні напрями концентрації трудових зусиль для виробників та країн у цілому.

На практиці дія об'єктивних і суб'єктивних факторів міжнародної економічної діяльності тими або іншими агентами ринкового життя реалізується в конкретних сферах або формах господарювання або видах підприємництва. У різних країнах заведені різні схеми класифікації зазначених форм. Це визначається особливими національними традиціями, ступенем економічної волі в різних країнах, розходженням у системах правового, інституціонального й нормативного регулювання, навіть певною довільністю в трактуванні тих або інших явищ економічного життя.

Наприклад, міжнародну науково-технічну кооперацію за низкою формальних ознак можна відносити до сфери послуг. Вона ж може бути метою та органічним наслідком міграції капіталів, які вкладаються у високотехнологічне виробництво. До міжнародних валютно-фінансових відносин часто зараховують зарубіжне інвестування капіталів і міжнародний кредит. Але для цілей практичного вивчення мікроекономічних аспектів міжнародної економічної діяльності, як у нашому випадку, доцільним є саме більш докладний предметний розподіл.

Отже, багато в чому проблема класифікації форм міжнародної економічної діяльності - це проблема вибору відповідних критеріїв, причому такий вибір має бути адекватним реаліям часу. Одна справа - коли в економіко-історичному контексті йдеться про оцінку процесів співробітництва за часів А. Сміта, коли безумовно панівною та майже виключною їх формою була торгівля, коли не існувало інститутів валютних спекуляцій, і зовсім інша - оцінка пізніших, а тим більше сучасних форм міжнародної економічної діяльності.

Тому, враховуючи необхідність дотримуватись під час вироблення узагальнень конкретно-історичного підходу, а також з метою найбільшої репрезентативності оберемо в ролі ключових комплекс функціональних критеріїв, які визначаються з урахуванням широкого міжнародного досвіду. Згідно з цим підходом виділимо такі форми міжнародної економічної діяльності:

- міжнародна торгівля товарами;
- надання міжнародних послуг;
- трансграничний рух капіталу;
- міжнародний кредит;
- міжнародні валютно-фінансові відносини;
- міжнародна міграція робочої сили;
- участь у діяльності міжнародних економічних організацій;
- міжнародне співробітництво у виробничих, науково-технічних сферах;
- загальне розв'язання економічними засобами глобальних проблем людства.

Слід також зазначити, що механізм міжнародного співробітництва протягом тривалого історичного періоду є динамічною компонентою господарської діяльності індивідуума. Показники проросту обсягів міжнародного співробітництва традиційно перевищують показники валового проросту виробництва. Це свідчить про те, що формуються нові моделі розвитку цивілізації, які ґрунтуються на більшій відкритості економічних систем. Ще однією важливою рисою є постійна еволюція форм міжнародної економічної діяльності, що відповідає сучасній зміні матеріальних, культурних передумов співробітництва, а також цілям підвищення ефективності господарювання.

Історично першою й домінуючою протягом тривалого проміжку часу за обсягами операцій, формою міжнародного співробітництва була міжнародна торгівля товарами й послугами. З погляду окремої держави така торгівля реалізується як експорт й імпорт товарів і

послуг. Цей вид економічної діяльності може реалізовуватися у взаємодії як приватних суб'єктів підприємництва, так і держав. У зв'язку із цим трохи умовно можна виділити дві взаємопов'язані моделі міжнародної економічної діяльності, які є складеними елементами єдиного механізму національної участі в міжнародній кооперації.

Останніми десятиліттями обсяги руху капітальних активів неухильно зростали, і цей фактор є важливим для розвитку відкритих економік.

Міграція капіталів, з погляду певної країни, реалізується у формі вивозу капіталів (у цьому разі країна є донором, експортером капіталу) та ввозу капіталів до країни (у цьому разі країна є реципієнтом, імпортером капіталу). Вивіз капіталів характерний для країн з відносним надлишком капіталів на території певної країни та можливістю отримувати більші прибутки в іншій державі через:

- більш сприятливе для власників капіталу співвідношення факторів виробництва (що зумовлює більшу умовну ціну капіталу);
- можливість отримання доступу до ринків певних економічних ресурсів (наприклад, сировини);
- можливість отримання маркетингових переваг у комерційній діяльності (наприклад, у формі створення господарських структур, що забезпечуватимуть збут продукції фірми-інвестора, або завдяки перенесенню самого процесу виробництва до цільової країни - країни збуту з метою підвищення ефективності виробництва, наближення його до споживачів).

Значного поширення набуло міжнародне співробітництво в окремих галузях виробництва, соціально-економічного життя, науково-технічного прогресу. Така кооперація не обов'язково відбувається в рамках тих або інших організаційних структур. Вона може мати місце під час виконання державами погоджених ними програм, зокрема проектів спільного науково-технічного розвитку. Подібне співробітництво, як правило, сприяє всебічному розширенню торгівлі, взаємному інвестуванню національних виробничих комплексів, широкомасштабній інтеграції. Особливо слід зазначити зростання масштабів її, іноді, безальтернативність міжнародної кооперації в науково-технічній сфері.

Висновки. З огляду на критерії й особливості міжнародної економічної діяльності (перетинання границь митних територій такими реальними об'єктами як товари, послуги, капітали, сировина, людські ресурси) можна надати наступну дефініцію міжнародної економічної діяльності країни.

Під міжнародною економічною діяльністю країни слід розуміти багаторівневу систему господарських зв'язків між економічними системами різної географічної належності, які відповідають сучасним вимогам трансформаційних зрушень з урахуванням переваг міжнародного розподілу праці та факторного переміщення.

Наведений підхід визначає сутність досліджуваної категорії як із позиції науки, так і з позиції його можливого практичного використання, тому є максимально простим для сприйняття та усуває можливість двозначного трактування цього поняття суб'єктами міжнародної економічної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Душко В.В. Національна економіка [Електронний ресурс]: [навч. посіб.] / В.В. Душко. – Режим доступу: http://lubbook.net/book_469.html
2. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
3. Макогон Ю.В., Громенкова С.В., Кравченко В.О., Медведкіна С.О., Медведкін Т.С. Міжнародна економічна діяльність України / Під загальною науковою ред. Ю.В. Макогона. – Підручник. - Донецьк: ДонНУ, 2009. –570 с.
4. Міжнародна економічна діяльність України: підручник // В. С. Новицький К.: КНЕУ, 2003. – 946 с.– С. 19-106.
5. Міжнародна економіка: підручник // Лук'яненко Д.Г. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 560 с.
6. Старостенко Г.Г. Національна економіка [Електронний ресурс]: [навч. посіб.] / Старостенко Г.Г., Онишко С.В., Поснова Т.В. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1199110144647/ekonomika/natsionalna_ekonomika_starostenko_gg